

THEOPHYLAKTOS SIMOKATTÉS
 „OIKUMENIKÉ HISTORIA” C. MŰVÉNEK
 KELETKEZÉSTÖRTÉNÉTEHEZ

Theophylaktos Világtörténelme¹ egy adott korszakot, Maurikios császár uralkodásának idejét (582—602) feldolgozó történeti monográfia,² az a műfaja tehát az antik és bizánci történetírásnak, amely először Thukydides művében fogható meg számunkra, és amelyet aztán egy évezreden át oly sok neves historikus művelt egészen Theophylaktos közvetlen elődjéig, Menandros Protéktórig. A történetírás társadalmi hasznosságáról elmélkedő prooimion jellegzetes tartozéka e műfaj alkotásainak,³ s csak az előrebocsájtott dialógus, a megszemélyesített Filozófia és História párbeszéde⁴ olyan eleme Simokattés írásának, amely történeti monográfia előhangjaként szokatlan, szinte példátlan. S műveltsége, egész írói alapállása ismeretében alig hihető Theophylaktosról az, hogy az általa oly mélységesen tisztelt és utánzott antik előképektől teljesen elütő, a klasszikus történetírásban ismeretlen formai elemet alkalmazott volna műve megírásakor. Azt kell inkább feltételeznünk, hogy a megszemélyesített Filozófia és Történelem párbeszédét a szerző eredetileg önálló alkotásként készítette el, azt csak a történeti műnek egy másolója csatolta utóbb az Oikumeniké historiához. Nem lehet ugyanis véletlen, hogy a kézirati hagyományban a kétségtelenül theophylaktosi dialógust és a történeti műnek ugyancsak kétségtelenül tőle fogalmazott prooimionját⁵ a nyolc könyvnek egy olyan tartalomjegyzéke⁶ választja el egymástól, amely stílusa alapján ítélve nem magától Theophylaktostól származik, hanem későbbi másoló állíthatta azt össze. Amennyiben a dialógus eredendően és szervesen kapcsolódott volna a Világtörténelemhez, úgy a tartalomjegyzék ezt ugyanúgy megelőzte volna, mint ahogy a címet és a prooimiont megelőzi. A *προλογίζει ή φιλοσοφία* szavak a dialógus elején nem azt jelentik, hogy „prológust mond a Filozófia”, hanem inkább azt, hogy „a Filozófia kezdi a párbeszédet”.⁷

¹ A művet az alábbiakban a következő szövegkiadás szerint idézem: Theophylacti Simocattae Historiae. Edidit C. de Boor. Editionem correctiorem curavit explicationibusque recentioribus adornavit P. WIRTH. Stutgardiae 1972.

² A tradicionális műfaji hagyományok olyan erősen hatnak, hogy helyenként a nyilvánvalóan keresztény elemeket is hangsúlyozottan pogány antik formában fejezi ki Simokattés. Pl. I 10,2 vö. III 12,8; II 2,9 vö. IV 16,25; I 14,8.

³ Ld. pl. H. LIEBERICH, Studien zu den Proömien in der griechischen und byzantinischen Geschichtsschreibung I—II. Program des Kgl. Realgymnasiums München für das Schuljahr 1897/98, 1899/1900. München 1898, 1900.

⁴ P. 20—22 ed. C. de Boor.

⁵ P. 36—38.

⁶ P. 22—26.

⁷ LIDDELL—SCOTT, A Greek—English Lexicon, Oxford 1961 s. v. — A „prológust mond a Filozófia” értelmezés egyébként is értelmetlen volna, hiszen a dialógust ketten, a Filozófia és a História mondják.

Ami már most a szoros értelemben vett történeti művet illeti, annak keletkezését a következő megfigyeléseink segíthetnek rekonstruálni.⁸ Vannak a munkának olyan részletei, amelyek feltétlenül röviddel Phókas 610-ben történt bukása után, ennek az eseménynek a közvetlen hatása alatt íródtak. Nagy kár, hogy a VIII 12 caput közepén két lapot üresen hagyott a 977-es sorszámú vatikáni kézirat⁹ írnoke, s így a lakuna éppen egy olyan részletet von el a modern kutató elől, amely szinte biztosan 610 körül keletkezett.¹⁰ Itt a historikus egy beszédet illeszt be történeti művébe,¹¹ amelyet nem sokkal Phókas bukása után mondhatott el konstantinápolyi hallgatóság előtt.¹² Ebből a beszédből azonban az említett szövegkiesés miatt csak néhány mondatot ismerünk.¹³ Annyit mindenesetre így csonkán is bizonyít a munkának ez a fejezete, hogy az Oikumeniké historia bizonyos részleteit, illetve az azokhoz szükséges anyaggyűjtést közvetlenül Hérakleios trónra kerülése (610) után készíthette el Theophylaktos. Először, úgy látszik, csak Maurikios és családja tragédiájával, illetve ennek közvetlen előzményével, a Phókas-féle katonalázadással és az ehhez kapcsolódó konstantinápolyi felkeléssel foglalkozott (VIII 5,5—15,8).¹⁴ Az indíttatást ehhez Hérakleiosnak Phókasszal való leszámolása adhatta. Simokattés Hérakleios meggyőződéses híveként az által tüntethette fel mélyen igazságosnak császára eljárását, hogy rámutatott Phókas vérszomjas kegyetlenségű fellépésére törvényes urával, Maurikiosszal szemben.¹⁵ Feltehetően csak később érlelődött meg írónkban az az elhatározás, hogy Menandros Protéktoznak Tibérios császár haláláig (582-ig) haladó kortörténetét a maga Maurikios uralmát (582—602) egészében felölelő monográfiájával folytatja. Bizonyára ebből fakad, hogy míg a 602-es drámát előzményeivel és következményeivel együtt Phókas bukásának friss emlékezete lengi körül,¹⁶ addig munkája egy sor helyén jóval későbbi események és állapotok hatása érezhető. Egyik helyt (VIII 12,13) utal gondolatmenetébe szervesen beépítve arra az időszakra, amikor „a babiloni kígyó”, II. Chosroés el-

⁸ M. MARKOVIĆ (Varia ad Theophylactum Simocattam: Гласник Српске Академије Наука I (1949) 543; vö. Ф. Баршуйт — М. Марковић: Византијски извори за историју народа Југославије, I, Београд 1955, 104; Н. В. Пигулевская, Феофилакт Симокатта История, Москва 1957, 13; З. В. Удальцова: История Византии т. I, Москва 1967, 37; Идейно-политическая борьба в ранней Византии, Москва 1974, 277) terminus ante quem-ként használta Theophylaktos történeti művének keletkezésével kapcsolatban azt a tényt, hogy a Filozófia és a Történelem dialógusában a szerző Sergios patriarcháról (†638. dec. 8—9) még mint élő személyről beszél. Minthogy azonban a dialógust indokolatlan a történeti mű szerves tartozékának tekinteni, ez az érvelés nem megalapozott. Abból, hogy a dialógus megírásakor Sergios patriarcha még élt, nem következik, hogy Theophylaktos kétségtelenül legkésőbbi műve, az Oikumeniké historia megírásakor is még életben volt Sxgrios. Ld. még a 10., 14., 39. jegyzetet.

⁹ Ld. a kiadó, C. de BOOR megjegyzését p. 307 apparátusában.

¹⁰ Világosan mutatja ezt a τῆς τυραννίδος ληξάσης kifejezés (VIII 12,3 p. 307,5—6).

¹¹ VIII 12,3. — Az az eljárás, hogy historikus saját szóközi beszédét dolgozza be utóbb történeti művébe, nem ismeretlen az antikvitásban, így járt el pl. Cato, amikor Origenesébe bevette saját beszédeit.

¹² A mű elején álló középkori tartalomjegyzék caputbeosztása ezt „Epitaphios eis Maurikion ton autokratora” címen idézi.

¹³ VIII 12,5—7 p. 307,12—21.

¹⁴ A műnek ezek a fejezetei elsősorban szemtanúk szóbeli információi alapján íródtak. Erről ld. THÉRÈSE OLAJOS, Jean d'Epiphane et les autres sources de l'Histoire Universelle de Théophylacte Simocatta, Akadémiai Kiadó Budapest s. a. — Az események aprólékos rekonstruálása már eleve azt valószínűsíti, hogy a szemtanúk visszaemlékezéseit nem két-három évtized elmúltával, hanem a 602-es tragikus napok után nem sokkal gyűjtötte össze a historikus. Nem meggyőző M. MARKOVIĆ s vele N. V. PIGULJEVSKAJA és Z. V. UDALCOVA (ld. 8. jegyzetet) feltevése, miszerint a mű keletkezésének terminus post quem-je 628, Chosroés perzsa nagykirály halálának éve, minthogy Theophylaktos Hist. VIII 12,13 céloz erre az eseményre.

¹⁵ Ezt a kérdést részletesen megtárgyalja OLAJOS TERÉZIA, Theophylaktos Simokattés, a történetirő. Gépírt kandidátusi értekezés. Szeged 1977, 15—16, 18—19 vö. 21—24.

¹⁶ Vö. a 14. jegyzettel.

pusztult (628) és Hérakleios császár dicsőségesen befejezte a perzsa háborút (630).¹⁷ Ugyanerre az időre látszik utalni egy másik passzus (V 15,5—7), ahol történetírónk Chosroésnek egy részben bizonyára ex-eventu jóslatát ismerteti. Ez arra a történeti szituációra céloz, amely Hérakleios győzelmes hadjáratai után alakult ki, amikor Bizánc diktálhatott a perzsáknak. Megemlíti Theophylaktos azt a 627 tájára tehető seregszemlét (VIII 12,12),¹⁸ amely azt mutatta, hogy a Phókas felkelésében résztvevő katonák immár teljesen eltűntek a bizánci haderőből (VIII 12,9—13).¹⁹ A Sāsānidákon nyert nagy diadalmál is későbbre látszanak utalni azok a megjegyzései, amelyekben mintha hangsúlyt kapna a bizánci-perzsa érdekközösség a két birodalommal határos barbárokkal szemben.²⁰ Történeti művének ezek a részletei esetleg már akkor keletkeztek, amikor érezhetővé vált a perzsa birodalmat megdőntő s Bizáncot keleti tartományaitól megfosztó arabok fenyegető fellépése (634—638).²¹

A theophylaktosi Világtörténelem bizonyos részletei tehát a fentiek szerint vallanak arról, hogy kb. mikor, milyen aktuális események hatása alatt keletkeztek. Ha jól értelmeztük vallomásukat, akkor a 610-et követő kb. negyedszázad alatt íródott a mű. Először a 602-es drámai események foglalkoztatták csak historikusunkat, s aztán valamivel később kezdetett hozzá a Maurikios egész uralmát elbeszélni hivatott monográfia összeállításához. Munkamódszere azonban olyan volt, hogy pontosan datálni az egyes szakaszok megírását lehetetlen. Mégis van egy-két támpontunk, amely némi valószínűséggel elárulja, hogy mely könyveken dolgozott hosszabb ideig, s így minden bizonnyal korábbi időtől fogva a historikus, s mely könyvek mutatják az alaposabb kidolgozottság hiányát, amely csak abból adódhat, hogy ezeket a részeket később állította össze, s ezért kevesebb ideje maradt kimunkálásukra.

Az a kevés, ami a VIII. könyvben a szerzőnek Maurikios tragédiájáról szóló beszédéből, epitaphiumából ránk maradt, a legigényesebb megszövegezést mutatja, s azt kell hinnünk, hogy e szónoklat lakuna folytán elveszett folytatása ugyanilyen jellegű volt. Más kérdés, hogy akkor, amidőn e beszédet megírta a szerző, valószínűleg még nem egy terjedelmes történeti monográfia részeként dolgozta azt ki, hanem rövidebb alkalmi műként, amely Maurikios és fiai kivégzésének szörnyűségét s ezáltal az abban bűnös Phókas és hívei embertelenségét volt hivatott hatásosan közönsége elé idézni.²² A stilizálás igényessége ugyanilyen mérvű azokban a beszédekben is, amelyeket Theophylaktos az egyes szereplők szájába ad műve első öt könyvében.²³ Csak persze ezek a beszédek már eleve a történeti monográfia koncepciójához igazod-

¹⁷ A szóban forgó eseményekről ld. pl. A. N. STRATOS, *Byzantium in the Seventh Century I*, Amsterdam 1968, pp. 223—252.

¹⁸ A Rázatésszel vívott harcokat és győzelmet 627 decemberére vagy 628 januárjára teszi a modern tudomány; ld. pl. A. N. STRATOS, id. mű 210—213; JU. KULAKOVSKIJ, *Istorija Vizantii III*, London 1973 (repr.).

¹⁹ Elképzelhető, hogy Theophylaktos érezte a műve alapállásában megmutatkozó kettősséget, azt, hogy egyfelől Phókas bukása (610), másfelől a Sāsānidák felett aratott végleges győzelem (630) nézőpontjából pillant Maurikios korára, és ennek az ellentmondásnak a feloldását sugalmazza az a kicsit erőltetett megjegyzése, miszerint Phókas trónbitorlása (602) és Hérakleios döntő perzsa hadjáratainak megindulása (627) között nem is nagy idő telt el (VIII 12,12).

²⁰ III 9,11; IV 11,2—3; 13,6—13. E kérdésről ld. OLAJOS TERÉZIA, *Theophylaktos Simokattés, a történetíró. Gépírt kandidátusi értekezés*, Szeged 1977, 27—29, 107—109.

²¹ Ezekről az eseményekről ld. pl. A. N. STRATOS, *Byzantium in the Seventh Century II*, Amsterdam 1972, pp. 40—87. — Ugyancsak a 620-as évek végén, a 630-as évek elején vált különösen aktuálissá a birodalom vallási egységének megteremtését célzó hérakleiosi — sergiosi politika, amelyet Theophylaktos szemmel láthatóan támogat. Erről részletesen ld. a 20. jegyzetben idézett disszertáció 24—26, 99—103 oldalait.

²² Vö. a 11. jegyz.

²³ I 1,5—20; 5,1—16; 15,3—10; II 13,1—14; 13,15—14,12; III 11,8—11; 13,1—21; IV 4,1—18; 5,2—12; 13,4—26; 16,1—26; V 4,5—15; 15,5—7.

nak. Feltűnő ezzel szemben, hogy műve utolsó könyveiben a beszédek száma, illetőleg terjedelme és kidolgozottsága kisebb.²⁴ Ezt a tényt mással aligha magyarázhatjuk, mint azzal, hogy a történeti monográfia tervének megfogalmazása után Maurikios uralmának első évtizedét írta meg először, és itt még volt ideje az igényes stilizálásra, amihez az antikvitásból örökölt hagyomány szerint a szituációnak megfelelő beszédek gondos megírása is hozzátartozott. Ezzel szemben a perzsa béke (591) és a Phókas-felkelés (602) közötti eseményeket később fogalmazta, s nem maradt már ideje, hogy itt is gondosan stilizált és komponált beszédekkel díszítse mondanivalóját.

A történeti műbe szőtt szónoklatok vizsgálata alapján leszűrhető tanulságot csak megerősíti az elbeszélő részek megfogalmazásának különböző fokú kimunkáltsága az egyes könyvekben. Az első öt könyvben Theophylaktos sajátos tekervényes retorikája tökéletesen áthatja a forrásaiból merített mondanivaló megfogalmazását. Tartalmában bármilyen szorosan követi is forrását, a stílus mindenestől Simokattés egyéniségét sugározza.²⁵ Nem így az utolsó könyvekben, ahol egyre fogy a jellegzetesen theophylaktosi megszövegezés, a forrásból átvettek kevés átstilizálással vagy éppen anélkül olvashatók történetírónknál.²⁶ A később írt részletekben tehát nemcsak a kidolgozottabb szónoklatok megfogalmazása, illetve hiánya vall arról, hogy szerzőnknek nem volt ideje a gondos kimunkálásra, hanem ugyanerről tanúskodik a retorikus átstilizálás alacsonyabb foka vagy elmaradása is. A történeti mű utolsó könyvei javarésznél a fentiekben jellemzett kidolgozatlansága aligha magyarázható másképpen, mint úgy, hogy Theophylaktos halála miatt (vagy más okból) nem tudta befejezni monográfiáját, az bizonyos értelemben torzónak maradt az utókorra.²⁷

Ami az anyaggyűjtést illeti, a befejezetlenség legszembetűnőbb jelének az látszik, hogy a két főhadiszínház, a perzsa és a balkáni front eseményein kívül eső történeti színterekről csak rendkívül keveset olvashatunk Theophylaktosnál. Bármilyen szegényesek is a Maurikios korára vonatkozó egyéb kútfők, annyi világosan kitűnik belőlük, hogy például a langobard-bizánci kapcsolatok sokkal fordultatosabb folyamatot képeztek, mint amilyenné Simokattés ezen a ponton vérszegény elbeszélésében zsugorodnak (III 4,8; VI 10,7—12). S alighanem így áll a helyzet az afrikai exarchátus történetével kapcsolatban is.²⁸ Sőt tulajdonképpen még a háttérbe nem szorított avar-szláv háborúk ismertetésénél is nem jelentéktelen hézagok sejtethők Theophylaktos elbeszélésében. Jellemző, hogy későbbi események tárgyalása közben odavetett

²⁴ A VI. könyvben három rövid és nem különösen jól sikerült beszédet sző be Theophylaktos: VI 6,7—12; 7,10—16; 11,9—15; közülük az utolsóként említett beszéd anyagát teljes egészében Menandros művéből vette Theophylaktos (erről ld. OLAJOS TERÉZ, Theophylaktos Simokattés és történetíró elődje, Menandros Protéktór: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica LXVI p. 4—5). A VII. könyv mindössze két nem túl jól sikerült szónoklatot tartalmaz: VII 10,5—8; 11,1—5.

²⁵ Erről ld. OLAJOS TERÉZ, Theophylaktos Simokattés, a történetíró. Gépírt kandidátusi disszertáció. Szeged 1977, passim.

²⁶ Különösen jól mutatja ezt a VIII 2,1—3,14 részlet, ahol szinte tapintható a forrásként használt hadinapló tömör, minden cicomától mentes, tárgyyszerű stílusa. Vö. még THÉRESE OLAJOS, Jean d'Épiphanie et les autres sources de l'Histoire Universelle de Théophylacte Simocatta, Akadémiai Kiadó Budapest s. a.

²⁷ Befejezetlennek tekinti a theophylaktosi művet N. V. PIGULJEVSZKAJA (Византия и Иран на рубеже VI и VII веков, Москва — Ленинград 1946, 15; Феофилакт Симокатта. История, Москва 1957, 20; vö. З. В. Удальцова, К вопросу о мировоззрении византийского историка VII в. Феофилакта Симокатты: Сборник Радова Византологического Института II (1968) 31; Идеино-политическая борьба 277) is.

²⁸ Csak a III 4,8—9 és VII 6,6—7 paragrafusok érintik az afrikai eseményeket. Ez annál meglepőbb, mert egyfelől a historikus szülőföldjével, Egyiptommal szomszédos területekről van szó, másfelől Theophylaktos patrónusának, Hérakleios császárnak az apja hosszabb ideig töltötte be a karthagói exarcha tisztségét.

megjegyzésként szól csak egy mélyen a birodalom szívébe, Konstantinápoly közeléig hatoló avar támadásról (VI 1,3), amelynek ismertetése azonban az elbeszélés megfelelő helyén teljességgel hiányzik.²⁹ Más, sajnos zömükben késői kútfőkből³⁰ ki is rajzolódik egy 588 táján csúcspontját elérő avar-szláv invázió képe, amelynek az előbb említett futó retrospekción kívül semmi nyomát nem találjuk a theophylaktosi Világtörténelemben. Pedig elképzelhetetlen, hogy egy ilyen jelentőségű eseményt szándékosan hagyott volna figyelmen kívül történetírónk.³¹ Csak arra gondolhatunk, hogy nem volt már ideje az idetartozó forrásanyagot felkutatni.

Theophylaktos közismerten semmire sem fordított olyan nagy gondot, mint arra, hogy stilárisan és szerkezetileg az irodalmi hagyomány követelményeinek mindenben megfelelőt nyújtson. Alig hihető ezért, hogy az a minden befejezettséget nélkülöző könyvvég, amellyel az Oikumeniké historia zárul, Theophylaktos írói szándéka szerint volna ilyen.³² Biztosra vehető, hogy ezen a ponton is a theophylaktosi mű befejezetlenül maradásának egy szimptomájával állunk szemben.

Bizonyos jelek arra mutatnak, hogy művének végefelé, főleg a VII. könyvben és a VIII. könyv első caputjaiban nem egy helyt csupán a nyers (és befejezetlen) anyaggyűjtés („cédulázás”) elvégzéséig jutott csak el historikusunk. Bizonyos forráskivonatit azonban még csak végérvényes kronológiai rendbe sem szedte, nemhogy arra gondolhatott volna, hogy a mozaikszerűen összerakott darabokat egybecsiszolja, tetszetős átmenetekkel hidalja át a témaváltásokat, mint ahogy ezt az első könyvekben szembeötlő gondtal teszi.³³ Jellemző példa a jegyzetek („cédulák”) összerendezetlen egymásutánjára a VII 12,10—11 részlet, amely Maurikios 19. uralkodási évében történt dolgokról (a császár közelgő bukásának „előjeleiről”) szól, s teszi ezt jóval korábbi események közé ágyazva, úgy, hogy a szóban forgó részlet tartalmi vagy egyéb szempontból sem csatlakozik a megelőző és a következő paragrafusokhoz. Ténylegesen csak jóval lejjebb, a VIII 4,9 paragrafusban kezdődik a császár 19. évét tárgyaló elbeszélés. A másik jellegzetes példa VII 6,1, ahol Böjtőlő János bizánci patriarcha halálának a *πρὸ τετρατάων τοίνυν τούτων ἐνιαυτῶν* időmeghatározása, bármilyen kronológiát vegyünk is alapul,³⁴ zavart okozó, semmiképpen sem illik a szövegkörnyezetbe.³⁵

Mással mint a munka befejezetlenségével nehezen magyarázható továbbá a következő tény. A VIII 12 caput elején a margón a 977-es sorszámú vatikáni kézirat írnoka azt jelezte, hogy itt a IX. könyv veszi kezdetét.³⁶ Úgy látszik, amikor Theophylaktos befejezetlenül hagyta hátra Világtörténelmének kéziratát, akkor egy IX. könyv

²⁹ Csupán egy rövid, minden konkrétumot nélkülöző mondat arról, hogy a „geták” Trákiát dúlják (III 4,7), utalhat sommásan erre az eseményre.

³⁰ *Chronicon Monembasiae* vv. 86—97, 116—121, 131—140: *Cronaca di Monemvasia. Introduzione, testo critico, traduzione e note a cura di I. DUJČEV*, Palermo 1976, p. 12—16; Nicolaus III patriarcha, *Epistola synodalis* p. 877 D, 880 A; Euagrius, *Vita Pancreatii* p. 90 (excerptum ed. VESELOVSKIJ).

³¹ Nem említi Theophylaktos Thessalonikének, a birodalom jelentős városának sikertelen avar ostromát sem (erről ld. *Miracula Sancti Demetrii* I 13—15 éf. 3 et 8: *Acta Sanctorum Octobris IV.*, Parisiis et Romae 1866).

³² Érdemes ebből a szempontból megnézni az V. könyvben a perzsa háború történetét lezáró paragrafus gondos megfogalmazását (V 15,12).

³³ Ld. pl. I. 3,1; 9,1—3; III 5,1; 5,8—9; 6,6; 8,9; 9,1—2; V 15,12.

³⁴ Vö. pl. B. GRAFENAUER, *Nekaj vprašanj iz dobe naseljevanja južnih Slovanov: Zgodovinski časopis* 4 (1950) 63; G. LABUDA, *Chronologie des guerres de Byzance contre les Avars et les Slaves à la fin du VIe siècle: Byzantinoslavica* 11.2 (1950) 172; H. W. HAUSIG, *Theophylaktos Exkurs über die skythischen Völker: Byzantion* 23 (1953) 299—300.

³⁵ E problémáról ld. fentebb idézett disszertációm 287 o.

³⁶ Ld. a p. 306 apparátusát.

elkülönítését tervezte talán a Maurikios kivégzése utáni események elbeszélésének kereteként. Végül azonban az, aki a befejezetlen művet kiadta, ennek a teljesen kidolgozatlan IX. könyvnek az anyagát jobbnak látta a VIII-hoz csatolni. Ilyenformán már Photios korában nyolc könyvre osztva forgott közkezen a mű,³⁷ s ugyanígy akkor, amidőn egy középkori másoló vagy olvasó a tartalomjegyzéket elkészítette.³⁸ Magában a szövegben azonban nyoma maradhatott az elvetélt könyvbeosztási tervnek.

Röviden összegezve a theophylaktosi Világtörténelem keletkezésére vonatkozó megállapításainkat, a következőket mondhatjuk. A Filozófia és a Történelem párbeszéde önálló írás volt a theophylaktosi életműben, s csak a szövegahagyományozás során került a történelmi mű elé (hangsúlyozzuk e mű címe és prooimionja elé is!). E dialógus szemmel láthatóan rögtön Phókas bukását követően, tehát röviddel 610 után íródhatott.³⁹ Ugyanebben az időtájban keletkezhetett Theophylaktos beszéde Maurikios császár tragédiájáról (VIII 12,5—7) és az ezt közvetlenül megelőző és követő események feldolgozása, ami a ránk maradt műben a VIII. könyv részeként olvasható. Valószínűleg csak később fogamzott meg historikusunkban a Maurikios egész uralmát feldolgozó monográfia gondolata. Az elgondolás megvalósítása pedig belenyúlt a Chosroés halála és a perzsa háború diadalmas befejezése utáni évekbe, mert több helyt érezhető eme időszak eseményeinek hatása Theophylaktos történet-szemléletére. A történelmi monográfia elejét, az 582—592 közötti évtized eseményeit tárgyaló első öt könyvet többé-kevésbé véglegesnek szánt formába tudta önteni a szerző. Erre vall a témaváltások gondos áthidalása, a Theophylaktosra annyira jellemző retorikus stilizálás érvényre juttatása és a történelmi elbeszélésnek hosszú és jól kidolgozott beszédekkel való feldíszítése. A Maurikios uralmának második felét tárgyaló részek (a 610 táján már megírtak kivételével) arról vallanak, hogy Theophylaktosnak nem maradt ideje a forrásokból vett híradások átstilizálására, terjedelmesebb szónoklatokkal való megtűzdelésére, sőt helyenként még arra sem, hogy a különböző kútfőkből kiírt anyagot mindenütt kronológiailag összerendezze. A mű végén egy külön IX. könyv terve csak felmerült Theophylaktosban, de a megvalósulásig igazában már nem jutott el. Simokattés kézírata lezárás nélkül torzóként maradt az utókorra, s akik azt valószínűleg a szerző halála után közrebocsajtották, nem tettek kísérletet a befejezetlenség nyomainak eltüntetésére.

³⁷ Photius Bibliothèque I, Texte établi et traduit par R. HENRY, Paris 1959, p. 79.

³⁸ Theophylacti Historiae p. 22—36.

³⁹ Ezzel szemben РИГУЛЕВСКАЯ (Феофилакт Симокатта. История. p. 13) úgy véli, hogy a 628—638 között megírt történelmi mű elkészülte után, legvégül írta volna meg a dialógust Theophylaktos. Vö. feljebb a 8., 10., 14. jegyzettel.

Thérèse Olajos

CONTRIBUTIONS À L'HISTOIRE DE LA GENÈSE
D'OIKUMENIKÉ HISTORIA DE THÉOPHYLACTE SIMOCATTA

Le dialogue introduisant l'oeuvre historique de Théophylacte Simocatta dans les éditions de texte (« Dialogue entre la Philosophie et l'Histoire ») devait être écrit, selon toute vraisemblance, comme un ouvrage indépendant immédiatement après la chute de Phocas (en 610) et ce n'est qu'au cours de la tradition manuscrite qu'il a été rattaché à l'Histoire Universelle. C'est en même temps, au début des années 610 que Théophylacte devait écrire son discours oratoire sur le destin fatal de l'empereur Maurice (Hist. VIII 12,5—7) et devait dépouiller des sources et traiter les événements précédents et suivants y compris la chute tragique de Maurice et le début de la tyrannie de Phocas (Hist. VIII 5,5—15,8). On peut supposer que l'historien ne conçut que plus tard le projet d'écrire une monographie traitant toute l'époque de Maurice. Et la réalisation de ce projet se prolongea jusqu'après la mort de Chosroès II (628) et même après la fin victorieuse de la guerre contre les Perses (630). En effet, cette époque eut une influence sensible sur la manière de voir historique de Théophylacte. Les livres I—V de l'oeuvre historique ont été plus ou moins définitivement élaborés par l'auteur, ainsi qu'en témoignent les liaisons soigneusement rédigées entre les différents sujets, l'emploi du style ampoulé, caractéristique à Théophylacte, et aussi l'enrichissement du récit historique, dû à des discours longs et bien élaborés. Les passages traitant de la deuxième moitié du règne de Maurice — à l'exception des chapitres, écrits déjà aux environs de 610 — révèlent que Théophylacte n'avait plus le temps de remanier les informations de ses sources, de les enrichir par de longs discours, voire parfois de les ranger par l'ordre chronologique correct. Il paraît que l'historien avait l'intention de séparer le livre IX du précédent, mais ce livre est resté inachevé.

Терезия Олайош

К ИСТОРИИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ТРУДА ФЕОФИЛАКТА СИМОКАТТЫ
»OIKUMENIKÉ HISTORIA«

В разных изданиях текста «Диалог Философии с Историей» как введение к историческому труду Феофилакта, на наш взгляд, был создан как самостоятельное произведение непосредственно после свержения власти Фоки (610 г.), следовательно он стал введением к сочинению «Oikumeniké historia» в результате рукописной традиции. Также в начале 610 гг. могло появиться сочинение Феофилакта о трагической гибели императора Маврикия (Hist. VIII 12,5—7) а также описание событий происшедших до и после этой трагической гибели (Hist. VIII 5,5—15,8). Мысль о создании труда посвященного правлению Маврикия (582—602), по-видимому, возникла у Феофилакта только позднее. То, что он продолжал работать над своим трудом и в сложную эпоху после гибели Хосроя и в годы после победоносного окончания войны с Персией видно из того, что события данной эпохи оказали влияние на историческое мировоззрение Феофилакта. Первые пять книг исторического труда были оформлены автором более или менее окончательно. На это указывают тщательно обработанные переходы от одних тем к другим, стиль характерный Феофилакту, а также применение приемов ораторского искусства в описании исторических событий. Те части, в которых описывается вторая половина правления Маврикия (кроме тех частей, которые были созданы около 610 г.) указывают на то, что у Феофилакта не осталось времени по своему индивидуальному вкусу обработать разные сведения почерпнутые из своих источников, он не смог пользоваться риторическими приемами, местами даже автор не успел распределить материалы, взятые из различных источников в хронологическом порядке. Как нам представляется, у автора возникла идея создания отдельной IX книги в конце своего труда, о чем свидетельствует отметка находящаяся на полях Ватиканской рукописи, но она осталась неоконченной.